

Majhna je naša vas, v njej živi ponosno, delovno pleme

Franjo
Francič

1.

Pred meseci sem hodil po deželi Kranjski, pa nisem dobil rane na želodcu, kot je v neki svoji pesmi lepo zapisal Tomaž Šalamun, ne, samo gastritis. Ljudje so se ravno vračali od nedeljske maše, cerkev je bila nabito polna, ljudje so se spet oprijeli vere, bivši komunisti, padalci, biciklisti, raja. Eden med njimi se je odpravil do svoje lepo urejene hišice z vrtom, sanjske zadeve, ki si jo želi vsak povprečen Slovenec, na hitro je zaklepal, kot da bi se bal tujcev ali vsiljivcev. Pa sem ga prek ograje zaprosil za kozarec vode (preprosto zrabljeno, a res!), čudno je pogledal in zaklical, zavpil:

– Marš, marš proč!

In vrata so se zaprla, nobene volje, da bi prosil naprej, nisem več imel. Ta pobožnjakar, eden od mnogih, gotovo ni dobro prisluhnil pridigi, on ni molil, prej sestankoval.

Kot človek bi lahko reagiral, jebi se, pa ne, s tem bi dobil potrdilo, da pač neznanecem ni kaj odpirati vrat. Kot pisatelj bi zapisal, še eden od mnogih iz majhne vasi, slovenskega plemena, ki je ozek, ksenofob, morda pa tudi ne, ker tako na splošno soditi je najlažje. Morda je le kopija svojega očeta, deda? Morda so mu rodovi, geni in okoliščine zlomili hrbtenico, da je takšen, ker drugačen ne more biti? Morda je pač le mali pasji sin, ki ne bi popotniku privoščil kozarca vode? Morda se je ravno to jutro v cerkvi spričkal z ženo? Morda je nezadovoljen, vsega sit? A ostaja dejstvo, da je mali pasji sin!

Seveda zadeva ni vredna niti kratke črtice, a kaže na neko tipiko naše male vasi.

V maratonskih pogovorih z zadnjim in edinim pesnikom absolutuma, Juretom Detelo, sva velikokrat postavljala tezo: Lahko velikemu kreativcu, muziku, malarju, literatu, človek odpušča človeške slabosti? Je več vreden človek, ki poseduje etiko, določen odnos do sveta in ljudi, svetel, pozitiven, pa ni nič drugega kot tlačan na zemlji, garač v fabriki?

Dokončnega odgovora nisva našla, je pač prepleteno, prav je tako, samo, tu v naši mali vasi, je v množici pesnikov in drugih soboslikarjev, vsak med njimi največji, najmodrejši, najprodornejši. Pa so po večini samo mali neuresničeni zafukanci, ki ne znajo (ker jim ni treba) trdo delati. Ne da bi bilo delo edino merilo (ta past!), gre za odnos do sveta in ljudi. Človek je otopel, človek iz raje, naveličan vsega v boju za preživetje.

Osebnost mi je blizu odziv na dogodka, svet, ljudi, ki me obkrožajo in jaz njih, tako v mikro- kot makro kozmosu, pa saj je Sartre prav precizno označil takšen »aktivistični« odnos. Tuje pa mi je, da bi se človek, ki se ukvarja s kreativnim delom, venomer pentljal s politiko, nastopal s pozicije oblasti, ker tu je nujna distanca; če si notri, je ne moreš imeti. Seveda pa so to zgolj posplošeni, hitro navrženi individualni pogledi.

V Škofji Loki visi portret gospoda Tavčarja, nekoč ljubljanskega

župana, slovenskega literata. Poleg so v okvirih najrazličnejši lističi s priznanji, diplome, značke, častni občan, didel dudel. Ti papirčki pač zdaj lepo okrašeni vise na steni, ostale so knjige. In kakšen je bil odnos gospoda Tavčarja do Ivana Cankarja, ki mu nekoč ni vrnil sposojenih knjig? Kakšen odnos oblasti do Riharda Jakopiča, ki je za to plemo dal vse in do starosti fehtaril za majhno rento?

Se je kaj v naši mali vasi spremenilo ali nič?

2.

Moje skromno mnenje je, da se mora literatura odzivati na čas, ki ga živi, ga prehitevati, da bi ga preživela, da se poskuša prebiti do bralcev, pa način ni pomemben, način komunikacije. Čas v svetu in pri nas kaže, da so le ob redkih izjemah, ki potrjujejo pravilo, genialci zunaj teh kategorij (priznajmo, pri nas jih je peščica) s svojim pisanjem še prisotni, vsi pa, ki so plaval s tokom, bili konformistični kimavci, niso pustili sledu, ki so ga sanjali, kot vsi »veliki« in »mali« pisuni.

Hkrati je treba brez precenjevanja ugotoviti, da se po petdesetih letih pojavi val močnih, evropsko potrjenih in izjemnih literarnih ustvarjalcev. Tudi tu se ne da operirati s kategorijami o kvantiteti in kvaliteti, dejstvo pa je, da je v naši mali vasi veliko literatov, ki bodo »preživeli«. In naj bomo kakorkoli kritični, strinjati se je treba s pisateljem Danilom Lokarjem, ki je zapisal: DOM JE JEZIK!

3.

Ne ve se, kaj je ves ta čas počela gospa zgodovina, literatura je svoj del več kot zadovoljivo opravila, a ne le v sferi zgodovinskega, bila je bolj kompleksna, vedno korak prej, korak v novo, neraziskano. Zupanovi, Hofmanovi, Torkarjevi spisi so te boleče tabu teme načeli suvereno, z ostrimi in preciznimi zamahi.

Če človek pogleda čitanke za šolarje, dijake, študente zgodovinopisja, se zgrozi nad enostransko uporabo resnice, patetično povzdignjenih tonov, ki kulminirajo v črno-beli slikanici NOB. Zdaj pa nam grozi, da bo nasprotna stran poskusila enako. Zgodovina bi morala biti neodvisna od dnevne ideologije, pa saj to ugotavljajo vsi, samo dolga bo pot do te pozicije.

4.

Tudi za skromno občinstvo se je treba boriti. Dobra (hm?) poezija, ki jo prevajajo, poezija svetovnega kalibra Gregorja Strniše, v tej mali vasi ne bo imela več kot sto, dvesto bralcev. A pravih bralcev.

Slovenska literatura se je in se bo morala preverjati v drugih okoljih, jezikih. To je zgolj preverjanje univerzalnosti romana, slike, simfonije, kajti majhna je naša vas, svet pa tako daleč.

5.

Če je v preteklosti slovenska kultura bila le preveč osmišljevalka narodove biti, ji sedaj, ko živimo v družbi tipa zahodne demokracije, tega ni več treba v tolikšni meri.

A kaj se je spremenilo v mentaliteti plemena naše male vasi?

Kaj se zgodi, če tujec poprosi za kozarec vode?

Se bo dokončno cenilo le to, kaj kdo materialnega ima?

Ne bo duhovna kriza ljudi vse večja?

Nam prehod na tako opevano tržno gospodarstvo ne nosi s silnim razvojem tudi temnejše plati?

Kaj lahko sploh štejemo pod »skrb za slovenski jezik«?

Bo naša vas potonila na dno ali plavala na površju združene Evrope?

Temeljna vloga literata, kreativnega delavca, se ne bo spremenila. Preseči čas, izkopati padle vizije, oditi na lastne ego tripe, potovanja na konce noči.

6.

Leta hodim dol v Bosno in imam kar nekaj znancev. Ti prav fino tipizirajo človeka iz naše male vasi. Delaven, čist, vase zaprt, redko pije iz radosti, in podobno.

Znanec mi je rekel: čas študija pri vas mi je ostal z gastarbajterskim občutkom v ustih. Ni zvenelo kot obtožba. Najtežje se je naučiti živeti z različnostjo. A druge izbire ni, zato kaj bi se zapirali pred najbližjimi sosedi, čemu?

Pred meseci je izšla v Beogradu pri Književni reči in pri Literaturi v Ljubljani knjiga Mlada slovenačka književnost. V literaturi smo lahko brali izbor iz novejših srbskih mlajše literature. Krasno! A vprašati se je treba, ni to zgolj garanje posameznikov (Janija Virka, Nedeljka Radlovića), ni to le izjema?

Med ljudmi žal prevladuje šovinistična nastrojenost proti »onim z juga«, ta pa bi morala biti premagana vsaj na ravni duhovnega obojestranskega pretoka.

Ne vem, zakaj bi sosed sosedu zaloputnil vrata, pa naj bo župan vasi ta (začasno!) ali oni.

7.

V tem prehodnem času, ko vsak zapit kibic komentira za šankom strankarski pluralizem, je res težko izreči kako mnenje. Kot prvo, bi moralo Društvo slovenskih pisateljev oskrbeti, da vsak član dobi vsaj *spodobno izkaznico*. Tako da ga ne bi gnjavili gospodje policaji ob nočnih urah. Nato bi se moralo boriti za vsaj minimalen preživetveni status literatov, da se ne bo dogajalo, kot se je v bližnji preteklosti, da so poeti evropskih vrednosti umirali v bedi. Nato pa bi lahko društvo tudi poskrbelo za oddih, ne le na dveh krajih za izbrance in za ozimnico. Društvo, ki svojim članom ne oskrbi gajbice krompirja in jabolka, malo česna in čebule (sam pridelam vse to in še več), ni nobeno društvo!

Politično kokodajsanje pa naj bi se dogajalo zunaj društva. V prostore društva slovenskih pisateljev, mislim na gostišče, ne bi smeli prihajati več mali krucifiksi in obrtniki, ki štancajo plastične rože, marveč le člani z izkaznico.

V mednarodnem delovanju društva v okviru PEN, ki je bilo do zdaj uspešno in plodno, pa bi morali paziti, da se solde lepo racionalno troši, toliko, da ostane vsaj za ozimnico!

8.

Slovenci ne potrebujejo lastne skupne misli in volje, marveč veliko odprtih, samozavestnih, pokončnih (ni pravih pridevnikov) posameznikov, ki bodo to našo različnost »furali« v času in svetu.

9.

Pri zadnjem popisu se je kar nekaj Slovencev opredelilo za Marsovce in so se deklarativno odcepili od matere Zemlje. Zapisal sem že: ni dovolj, da se človek sredi skupščinskih klopi tolče po prsih in kot orangutan kriči: Sloven'c sem, kaj mi kdo more! Ekonomske zadeve in gospodarske so stvar znanosti in tehnike dogovarjanja (vsaj zdaj), če se odcepimo, se dajmo odcepiti od vseh zemljanov. Smo res nekaj tako posebnega, vzvišenega, enkratno posvečenega in nenadomestljivega, da ne bi mogli živeti še z nekaj plemeni?

So se poglavarji zarekli?

Kaj misli raja?

Pa kaj sploh ve raja, če ne vedo poglavarji?

Če se že moramo odcepiti, se dajmo do odcepitve!

10.

Med prvimi se umaknem v gozd, če bodo te čase po slovenskih cestah pričeli marširati veteranski domobranci, s čudnimi okraski na uniformah, kostmi, lobanjami? Mar ni bilo dovolj parad in uniform? Naj eno resnico zdaj zamenja druga?

Oblast je gotovo treba kontrolirati, samo tem novim fantom je treba dati možnost, da v tem nelahkem položaju za pleme storijo najboljše, kar se da in kar bodo zmogli. Če ne, bo treba izvoliti druge. Ni šans, da bi zdaj tumbali krščanski demokrati štirideset let. Naj se s posameznimi resorji gospodarstva in ekonomije končno ukvarjajo tisti, ki to obvladajo, ne glede kateri stranki pripadajo.

Ne bo pa hujšega, če se bodo krivice popravljale z novimi krivicami. Vsega ne gre pozabiti, a vsega se žal tudi popraviti ne da.

11.

Pomembno je, da se spreminjamo mi, s tem bomo tudi drugače gledali in delovali v svetu in obratno, svet bo cenil in nas obravnaval takšne, kot pač smo. Vsako preveliko parjenje s katerimikoli sosedi ni dobro, ker v odnosu, da je eden od partnerjev močnejši, drugi lahko opleta, kolikor hoče, pa ne more nič. Menim, da pred vsakovrstnimi parjenji s sosedi in drugimi le določimo pravila, ostra in visoka, da bodo sprejeta vsaj kolikor toliko enakopravno.

Zdaj, ko Juga razpada, trdijo vsi: Hrvati so veliko zgubili zaradi Juge, Srbi so zgubili, Makedonci so zgubili, Slovenci so zgubili, jebemti: koliko je šele Juga zgubila zaradi vseh njih?!

12.

Ves čas namenoma poudarjam, da gre za našo malo vas.

A naša mala vas sploh ni tako majhna! Sam ne vem, česa bi se lahko bali in sramovali, razen kdaj pa kdaj sebe?!

Svojo vlogo v svetu si moramo pač izboriti sami!

Pa se znamo boriti?

Brž ko postavimo raje vprašanje, kot da bi se borili, smo že na slabi poti.

13.

Slovenski pisatelj lahko stori največ, če ne pretepa svoje žene (če jo

ima), da ne terorizira svojih bližnjih in ožjih sorodnikov (če jih ima), da ne špeca in rovari proti svojim znancem, polznancem, prijateljem in neznan-cem (če jih ima), da ne muči živali (če jih ima), da se trudi po svojih zmožnostih in talentu »ščarati« kakšno novo literarno zadevo (če jo lahko), slovenski pisatelj naj se trudi, da ne bi bil samo in zgolj slovenski pisatelj.

Franjo Frančič

Parecag 29. 8. 1990

P. S.

Prišel je sosed kmet, seveda sem mu ponudil malvazije. Kaj spet pišeš? me vpraša, ne bi šla raje delat na njive, *delat?! In greva.*

Slovenci nismo prijeten narod

Narod si bo pisal sodbo sam; ne frak mu je ne bo in ne talar!

Ivan Cankar, 1910

Vinko
Möderndorfer

Ko je Ivan Cankar pisal svoje spise, najbrž ni posebno mislil na to, kako v bistvu razkrinkava in neusmiljeno kaže slovenski nacionalni značaj. In prav tako France Prešeren, brez dvoma eden največjih pesniških duhov svetovne literature, je v svojih Sonetih nesreče izpovedal ne samo tragiko svojega življenjskega creda, temveč je tudi razkrinkal del tistega nacionalnega značaja (ki je žal še vedno v večini), ki ima moč, da preganja talente in nadpovprečne slovenske duhove, prav tja do roba črnega obupa. Pesem Slovo od mladosti in ciklus Sonetje nesreče sta najbrž najbolj tragični sliki in hkrati grenka obsodba slovenskega »splošnega značaja«, ki stoji nasproti individualnemu, svobodnemu in nacionalno brezmejnemu pesniškemu duhu, kar je Prešeren nedvomno bil. Slovenstvo, kakršnega nam kažejo pesmi Slovo od mladosti in Sonetje nesreče, je zadušljivo. Duši in tira v željo po Smrti. Kraji, kjer le petica da ime sloveče, kjer človek toliko velja, kar plača, ali pa kraji, kjer je lani slepar starino še prodajal, letos pa... kupi si graščino... takšni kraji na vsak način niso kraji muz in pesniških genijev...

In žal takšni kraji spet nezadržno jezdijo nad nas. Vendar, vse to je del slovenstva; del majhnega naroda »v predalpski senci«, ki ga je Prešeren, eden največjih mož prav tega istega majhnega naroda, grenko občutil kot težko pezo na svoji koži.

Na tem majhnem »koščku zemljevida« (kot bi rekel neki drug, prav tako velik pesnik) so se rodili največji in najtemnejši verzi, kar jih pozna svetovna literatura.